Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Fakültə: Memarlıq

Kafedra: Azərbaycan dili və pedaqogika

Fənnin adı: Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya

Mövzu: "Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya" fənninin

məqsədi, funksiyası və vəzifələri. Azərbaycan dili dövlət dili kimi

Mühazirəçi: Nəcibə Mirzəyeva

Mühazirənin planı

- 1. Fənnin məqsəd və vəziələri
- 2. Azərbaycan dilinin inkişaf yolu
- 3. Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşması

ƏDƏBİYYAT

- N.Məmmədli Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı, Elm və təhsil,
 2020
- 2. Azərbaycan ədəbi dil tarixi, Bakı, Elm, 1991
- 3. Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" fərmanı. Bakı
- 4. B.Xəlilov Azərbaycan dili: dünən, bu gün. Bakı, 2004

Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya" fənninin məqsədi, funksiyası və vəzifələri. Azərbaycan dili dövlət dili kimi

"Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya" fənni tətbiqi xarakter daşıyır, bir sıra fundamental elmi araşdırmaların nəticələrinə əsaslanır, işgüzar ünsiyyət nəzəriyyəsi və təcrübəsi, etika, sosiologiya, ümumi və sosial psixologiya, nitq mədəniyyəti və s. sahələri əhatə edir. Ümumiyyətlə kommunikasiya universal mexanizmlərlə ünsiyyətin strukturunu və elmi-informasiya mübadiləsinin qanunauyğunluğunu öyrənir.

İşgüzar və akademik kommunikasiya ünsiyyət sahəsində elmi-nəzəri, metodoloji və praktik materialları ümumiləşdirir, müasir mütəxəssisin verbal və qeyri-verbal fenomeninə, yazılı və şifahi nitq səriştəliliyinə istiqamət verir.

Kommunikasiya vasitələrinin inkişafı böyük biznesin yaranması, qloballaşma ilə sıx bağlıdır. Cəmiyyətin həyatında yeni texniki vasitələrin meydana gəlməsi ilə işgüzar kommunikasiyanın rolunun radikal dəyişməsi bu proseslərin bütün aspektlərində elmi tədqiqatlara da yol açır. Ötən əsrinn II yarısından başlayaraq bu və ya digər elmi fənn çərçivəsində və səlahiyyətləri hüdudunda kommunikasiyanın nəzəriyyəsi işlənməyə, formalaşmağa, sosial-maddi sistemin ən müxtəlif sahələrində elmi status almağa başladı. Kommunikasiya bir çox elmləri orqanik şəkildə özündə birləşdirdi, müasir elmi biliyin kompleks və fənlərarası sahəsi kimi öz təsdiqini tapdı.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin "Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya" fənni üzrə təlim nəticələrində qeyd olunduğu kimi əsas məqsəd "qloballaşma şəraitində Azərbycan dili və ona göstərilən dövlət qayğısı ilə bağlı məlumatlara yiyələnmək, kommunikasiyanın forma və funksiyaları, səviyyələri barədə biliklərə sahib çıxmaq, şifahi və yazılı kommunikasiyalar, habelə

nitqə verilən tələblər: nitqin düzgünlüyü, dəqiqliyi, aydınlığı, səlisliyi, təmizliyi, yığcamlığı, sadəliyi, zənginliyi, rabitəliliyi və digər önəmli məsələlərin rolunu müasir tələblər səviyyəsində öyrənmək, kommunikativ ritorikasının nədən ibarət olduğunu, ədəbi dilin üslubları, aktiv və passiv leksikasını bilmək, rabitə və kommunikativ strategiya, yaradıcılıq texnologiyalarını mənimsəmək, dinləmə mədəniyyəti və dinləmənin kommunikasiya növü kimi mahiyyətini öyrənmək, dinləmə və diqqət, dinləmə formaları, bacarıqlarının təkmilləşdirilməsinin önəmini qavramaq, kommunikasiya mədəniyyəti, danışıq etikası və müraciət etiketləri barədə məlumatlara yiyələnmək, təşkil olunmuş nitqin (mühazirə, məruzə, çıxış, spontan nitq) özünəməxsusluğunu bilmək, müasir Azərbaycan dilinin işgüzar üslubu barədə məlumatları və qaydaları öyrənmək, işgüzar ünsiyyətdə məktubların, elektron və onlayn kommunikasiyalar barədə bilikləri zənginləşdirmək, yazılı şəkildə işgüzar kommunikasiya yaratmaq, orfoepiya və orfoqrafiya qaydalarının əməl olunmasının mahiyyətini öyrənmək, işgüzar ritorika haqqında nəzəri və praktik çalışmalara sahib çıxmaq"dır.

Fannin əsas məqsədlərindən biri peşəkar fəaliyyətdə uğurlu rəqabət üçün zəruri olan dil vasitələrindən sərbəst və qrammatik cəhətdən savadlı istifadə etmək, elmi bilikləri tətbiq etmək, müxtəlif informasiya mübadiləsi aparmaq üçün kommunikativ səriştəliyi formalaşdırmaqdır. Dərslikdə qoyulan əsas məsələ təhsil alanları gələcək peşəsinin sosial əhəmiyyətini, həyatını həsr edəcəyi peşə məsuliyyətini dərindən dərk etməyə yönəlib. Müasir təhsil ənənəvi təhsildən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir, ən mühüm vəzifələrindən biri tələbələri problemlərin müstəqil həllini tapmağa həvəsləndirməkdir; onlar yaradıcılıq prosesinə cəlb edilir, bilavasitə tədris prosesində innovativ metodlar stimullaşdırılır. Bu, xüsusilə işgüzar və akademik kommunikasiyada Azərbaycan dilinin rolu haqqında təsəvvür formalaşdırmaq da vacibdir.

Dünyanın ən qədim və zəngin dillərindən biri sayılan Azərbaycan dili bizim milli qürur mənbəyimizdir. Azərbaycan dili qrammatik quruluşuna görə türk dillərinin oğuz qrupuna daxil olan qədim və zəngin bir dildir. Hazırda Azərbaycanda

və ondan xaricdə - İran, Rusiya, Gürcüstan, Orta Asiya, Avropa ölkələri və b. yerlərdə 70 milyondan artıq adam bu dildən ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edir. Azərbaycan dilinin tarixi miladdan əvvəlki dövrlərə gedib çıxır. Ayrı-ayrı türk boy birləşmələrinin ümumi anlaşma vasitəsi olan bu dil IV-V əsrlərdən etibarən ümumxalq danışıq dili kimi fəaliyyət göstərir. Sifahi ədəbi dilimizin təşəkkülü və inkişafı VI-VIII əsrləri əhatə edir. Yazılı ədəbi dilimizin inkişaf dövrü XIII əsrdən başlayır. Yazılı ədəbi dilimizin hələlik XIII əsrdən Həsənoğlunun məlum qəzəli ilə başlandığı göstərilsə də (əldə yazılı ədəbi dilimizə aid materiallar olmadığı üçün), yazılı ədəbi dilimizin təşəkkül tarixi IX-XI əsrləri əhatə edir. Müasir Azərbaycan ədəbi dili dövrümüzə qədər min ildən çox inkişaf yolu keçmiş bir dildir. Azərbaycan dili bu müddət ərzində öz ictimai mahiyyətinə, xidmət etdiyi cəmiyyət vahidinə, istifadə dairəsinə, işlənmə sahələrinə görə çox dəyişmişdir.

Azərbaycan dili sabit qrammatik quruluşa, zəngin söz və ifadə ehtiyatına, zərif səslənmə sisteminə malikdir. Elmi, siyasi, fəlsəfi fikirləri ifadə etmək, bədii, publisistik təfəkkürün gözəl nümunələrini yarada bilmək baxımından dilimizin imkanları başqa dillərlə müqayisədə xeyli genişdir. Bu dildə müasir elmi-texniki proqresin ən incə və mürəkkəb anlayışlarını ifadə etmək mümkündür. Azərbaycan dilinin gözəlliyi, zənginliyi tarixən alimlərin, yazıçıların, ictimai xadimlərin, səyyahların və başqalarının diqqətini cəlb etmişdir. Onların çoxu Azərbaycan dilini öyrənməyə, bu dildə danışmağa səy göstərmişdir.. Böyük rus şairi M.Y.Lermontov 1837-ci ildə məktublarının birində dostu S.X.Rayevskiyə yazırdı: "...dağlar aşdım, Şuşa, Quba və Şamaxıda oldum, Azərbaycan dilini öyrənməyə başladım. Bu dil burada, ümumiyyətlə Asiyada, fransız dilinin Avropada olduğu qədər zəruridir".

Azərbaycan dili XVI əsrin əvvəllərində (1501-ci ildən) Səfəvilər hakimiyyəti zamanı <u>Sah İsmayıl Xətainin</u> 25 illik şahlığı dövrünü, 1918-ci ildə <u>Azərbaycan Xalq</u> <u>Cümhuriyyətinin</u> 23 aylıq tarixini nəzərə almasaq dövlət səviyyəsinə yaxınlaşsa da xalqımız ərəb, fars və rus hökmranlığı altında yaşadığına görə tam dövlət dili olmamışdır. Dilimiz ədəbi bədii, ailə-məişət və danışıq üslubları səviyyəsindən yuxan qalxa bilməmiş, öz arzu və istəklərini, qəlb dünyasından tutmuş adi məişət qayğılarına qədər bu dildə ifadə etsə də, elmi üslubda, "Əkinçi" qəzetinin nəşrə

başlamasına və milli teatrın meydana gəlməsinə qədər publisistik, rəsmi-kargüzarlıq və natiqlik üslublarında öz sözünü deyə bilmirdi. 1920- 1991-ci illərdə rus dilinin SSRÍ-də rəsmi dil kimi qəbul edilməsi nəticəsində rus dili aparıcı dil, milli dillər isə ikinci dərəcəli dil kimi fəaliyyət göstərirdi. XIX əsrin ortalarından başlayaraq Azərbaycan dili məktəblərdə elmi-pedaqoji əsaslarla tədris olunmağa başlanmışdır. Milli ziyalılarımızdan A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, M.F.Axundov, M.Ə.Vəzirov, S.Ünsüzadə, A.O.Çernyayevski, S.Ə.Şirvani, F.Ağazadə, B.Çobanzadə, N.Nərimanov, S.S.Axundov və başqa zamanın onlarca qabaqcıl müəllimi, maarifçisi tərəfindən Azərbaycan dilinə dair dərslik, dərs vəsaiti, məqalə yazılıb çap olunmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq xalqımızın müstəqillik və suverenlik əldə etməsinə qədər, xüsusən, Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan dili formal şəkildə dövlət dili hesab edilmiş, dilimiz konstitusiyada təsbit edilən hüquqa, imtiyaza malik olmamışdır. 1978-ci il Konstitusiyasında Azərbaycan dili dövlət dili elan olundu, lakin onun tətbiqi haqqında qanun qəbul edilməmişdi. Rəsmi tədbirlərdə, qurultaylarda, məclislərdə, dövlət idarələrində, əsasən, rus dili işlədilirdi. Bu dili yaxşı bilməyənlər məsul vəzifələrə təyin olunmurdu.

Respublikamız yalnız dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra ana dilimiz həqiqi mənada, əməli şəkildə dövlət dili hüququnu qazandı. Müstəqil Azərbaycanın 1995-ci ildə ümumxalq referendumunda qəbul edilmiş Yeni Konstitusiyasında Azərbaycan dili dövlət dili kini öz layiqli statusunu aldı. Burada (21-ci maddədə) göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir və Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir. Azərbaycan dilinin 1995-ci ildə dövlət dili statusu alması, həyata keçirilən tədbirlər, dildən düzgün istifadəyə diqqət və nəzarətin artması, dövlət mətbuat vasitələrində, televiziya və radioda dilin normalarının qorunması ilə bağlı tələbkarlıq bütövlükdə dilə münasibəti dəyişdirməyə səbəb oldu. Həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində irəliləyişə nail olundu. Əvvəla, Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq aparıcı mövqeyi tamamilə təmin edilmiş, rəsmi məsələlərin yalnız ana dilində aparılması zərurətə çevrilmişdi (yeri gəlmişkən deyək ki, Azərbaycan Prezidentinin özü şəxsən dəfələrlə müxtəlif vəzifəli şəxsləri ana dilində danışa

bilmədikləri üçün tənqid etmiş, qınamışdır). İkincisi, Azərbaycanda təhsilin, elmin, ədəbiyyatın, ümumən mədəniyyətin inkişafı üçün dövlət maksimum şərait yaratmış (və həmin şərait günbəgün yaxşılaşmaqdadır)- bu isə həm milli təfəkkürün, həm də onun ifadəsi olan milli ədəbi dilin daha da tərəqqi edib yüksəlməsinə təkan verir. Üçüncüsü, Azərbaycan Prezidenti Azərbaycanın yeni tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilinin dünyanın ən mötəbər rəsmi məclislərində, beynəlxalq diplomatik danışıqlarda səslənməsinə nail olmuşdur (və məhz onun xidmətidir ki, bu gün Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq nüfuzunu məhz Azərbaycan dili, yəni Azərbaycanın bilavasitə dövlət dili qoruyur) və s.

Müstəqilliyimizin sonrakı illərində Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin Konstitusiya hüququnun həyata keçirilməsinə, onun inkişafına, tətbiq dairəsinin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət və qayğı göstərmişdir. "Bizim birinci nailiyyətimiz o olmalıdır ki, öz dilimizi Azərbaycanda hakim dil etməliyik. Hər bir azərbaycanlı öz ana dilini bilməlidir, bu dillə səlis danışmalı və bu dili sevməlidir". 18 iyun 2001-ci ildə "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında", 2 yanvar 2003-cü ildə "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanları bu qayğının parlaq təzahürü olmaqla, dövlət müstəqilliyimizin başlıca rəmzlərindən sayılan Azərbaycan dilinin öyrənilməsi, elmi tədqiqinin fəallaşdırılması, dilimizin cəmiyyətdə tətbiqi dairəsinin genişləndirilməsi imkanlarını daha da artırmışdır. Hər il avqust ayının 1 -i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi qeyd edilir.

Azərbaycan dili dünya dövlətlərindən birinin dövlət dilidir. Azərbaycanın beynəlxalq aləmə inteqrasiyası vətəndaşlarımızın beynəlxalq dilləri və müxtəlif dövlətlərin dövlət dillərini öyrənməsinə təlabat yaratdığı kimi, xarici vətəndaşların da Azərbaycan dilini öyrənmək zərurətini doğurur. H.Əliyev bu barədə demişdir: "Xarici ölkələrin respublikamızda olan səfirləri artıq Azərbaycan dilini öyrənirlər. Onlar mənimlə görüşəndə çalışırlar Azərbaycan dilində danışsınlar. Mən də bunlara çox sevinirəm... Budur bizim müstəqilliyimizin nəticəsi!".

Belə bir şəraitdə kütlələrlə daima təmasda olan natiqlərin, xüsusən müəllimlərin üzərinə böyük vəzifələr düşür. Onlar əməli fəaliyyətində dildən yüksək səviyyədə istifadə etmək bacarıq və vərdişlərinə yiyələnməklə, bu keyfiyyəti gələcəyin qurucularına – gənclərə də aşılamalıdırlar. Bugünkü natiq dərin biliyə, hərtərəfli məlumata sahib olmaqla yanaşı, rəvan, aydın və cəlbedici, səfərbəredici bir dillə danışmağı da bacarmalıdır. Xalqın geniş əksəriyyətinin savadlı olduğu, yeni təfəkkür tərzinin formalaşdığı müasir dövrdə gözəl danışıq qabiliyyətinə yiyələnməyi zaman özü tələb edir, bu iş inkişafımızın ümumi ahəngi ilə bağlı olaraq indi daha böyük maraq doğurur. Cəmiyyət üzvlərini bir-birinə bağlayan həyat tərzi, şüur, düşüncə, mənəvi yaxınlaşma, dostlaşma, mehribanlıq və s. kimi yüksək milli keyfiyyətlər məhz indi nitqimizin düzgünlüyü və gözəlliyi qeydinə qalmağı həmişəkindən daha kəskin şəkildə qarşıya qoyur. Biz hər gün gözəl nitq nümunələrini – diktorların, aktyorların, həkimlərin, müəllimlərin, siyasətçilərin və başqalarının danışığını eşidirik. Təəssüf ki, bunlar azlıq təşkil edir, indiki dövr xalqın bütünlükdə yüksək nitq mədəniyyətinə yiyələnməsini tələb edir. Ona görə də müasir vətəndaş daim öz nitqinin zənginliyi və gözəlliyinin qeydinə qalmalı, onun geyimi, davranışı ilə yanaşı, nitqi də bugünkü yüksək səviyyəyə uyğun olmalıdır. İnsan gözəlliyindən bəhs edilərkən onun daxili və xarici aləminin birbirini tamamlaması ən zəruri bir amil kimi nəzərə alınır. Nitqin gözəlliyi insana xas olan digər gözəlliklər içərisində başlıca yer tutur. Yüksək nitq mədəniyyətinə sahib olmaq insanın şan-şöhrətini, ləyaqətini, izzət və hörmətini artıran amillərdəndir.

Yoxlama sualları:

- 1. "Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya" fənninin məqsədi və vəzifələri nədir?
- 2. Azərbaycan ədəbi dilinin inkişaf yolu
- 3. Azərbaycan dili dövlət dili kimi
- 4. Qloballaşma dövründə dilimizə dövlət səviyyəsində göstərilən diqqət və qayğı